

ԱԶԳԱՅԻՆ ԱՆՎՏԱՆԳՈՒԹՅԱՆ ՏԵՍՈՒԹՅԱՆ ՀԱՐՑԵՐԻ ՇՈՒՐՁ

Վարդան Աթոյան՝

Մեր դարում, մասնավորապես մեր օրերում, ոչինչ այնքան չի տկարացնում ժողովուրդների պայքարունակության ոգին, որքան այն աղետալի մոլորանքը, թե իրենց ճակատագիրը բարվոքողը սեփական ճիգերը չեն, այլ ինչ-որ արտաքին ուժեր...

Գարեգին Նժդեհ

Ազգային անվտանգության ապահովումն ու այդ ոլորտի հիմնախնդիրների գիտական ուսումնասիրությունը ցանկացած երկրի ինքնիշխանության, տարածքային ամբողջականության պահպանման և կայուն զարգացման ապահովման համար կենսական կարևոր նշանակություն ունեն։ Այդ համատեքստում ազգային անվտանգության հիմնախնդիրների ակադեմիական մակարդակով ուսումնասիրությունն ու անվտանգության ոլորտում գիտական դպրոցի զարգացումը կարևորվում են հատկապես մեր երկրում՝ հաշվի առնելով Հայաստանի Հանրապետության առջև ծառայած ներքին և արտաքին, այդ թվում՝ համաչափ և անհամաչափ սպառնալիքներն ու տարածաշրջանում ակտիվորեն ընթացող մտահոգիչ գործընթացները։

¹ ՀՀ Ազգային անվտանգության խորհրդի աշխատակազմի գլխավոր մասնագետ, ՀՊՏՀ քաղաքագիտության և իրավագիտության ամբիոնի սպիստենտ, տ.գ.թ.:

Հենց վերոնշյալ հանգամանքներով պայմանավորված՝ Հայաստանում տարեցտարի օբյեկտիվորեն մեծանում է հետաքրքրությունն ազգային անվտանգության (ԱԱ) հիմնախնդիրների ուսումնասիրման և ԱԱ քաղաքագիտության զարգացման նկատմամբ:

Ներկայիս արագ փոփոխվող աշխարհում տեղի ունեցող գործընթացները և աննախադեպ թափ ստացած համահարթեցումը, երբ պետությունների միջև գծված քաղաքական սահմանները կորցնում են իրենց երբեմնի նշանակությունը, իսկ վերազգային կազմակերպություններն աստիճանաբար փոխարինում են ազգային պետության ավանդական ինստիտուտին, ի հայտ են բերում նորանոր մարտահրավերներ, որոնց համարժեք պատասխանելու և արդյունավետ կանխարգելիչ միջոցառումներ ձեռնարկելու հիմնախնդիրը սեփական անվտանգությամբ մտահոգվող յուրաքանչյուր պետության առաջնահերթություններից է:

Ակնհայտ է, որ 21-րդ՝ տեղեկատվական դարաշրջանում պետությունների միջև տեղի ունեցող հակամարտությունները հաճախ շեղվում են ավանդական ռազմական բնույթից և ստանում են բոլորովին նոր ձև ու բովանդակություն՝ տեղեկատվական, հոգեբանական, տնտեսական և տարատեսակ այլ պատերազմների տեսքով, ինչն ԱԱ ապահովման համար պատասխանատու մարմինների և ԱԱ խնդիրներով զբաղվող ակադեմիական հանրության համար որակապես նոր խնդիրներ է առաջ քաշում:

Հարկ է նշել նաև, որ ԱԱ տեսությունը չափազանց բարդ և բազմաշերտ հիմնահարցերի համալիր է, և անհնարին է վերջինիս ներկայացումը մեկ հոդվածի շրջանակներում: Սակայն փորձենք ընդհանուր գծերով ցույց տալ մեզանում, թերևս, նոր, իսկ Արևմուտքում արդեն որպես քաղաքագիտական ինքնուրույն ուղղություն ձևավորված ԱԱ տեսության որոշ բնութագրիչներ:

Նախ, նշենք, որ «ազգային անվտանգություն» տերմինը անգլերեն «*national security*» հասկացության թարգմանությունն է, որը սկզբունքորեն կարող է թարգմանվել և՛ որպես ազգային, և՛ որպես պետական անվտանգություն: Սակայն, կարծում ենք, որ ներկայումս առավել օրինաչափ և նպատակահարմար է օգտագործել «ազգային անվտանգություն» եզրույթը՝ հաշվի առնելով այն, որ այդ տերմինն է օգտագործվում նաև մեր հայրենական իրավական փաստաթղթերում, մասնավորապես՝ «Ազգային անվտանգության մարմինների մասին» ՀՀ օրենքում, «Ազգային անվտանգության մարմիններում ծառայության մասին» ՀՀ օրենքում, «Հայաստանի Հանրապետության ազգային անվտանգության ռազմավարությունում» և այլն:

Տեղին է հիշատակել, որ «ազգային անվտանգություն» եզրույթը պաշտոնապես շրջանառության մեջ է հայտնվել անցյալ դարասկզբին. 1901թ. ԱՄՆ նախագահ Թեոդոր Ռուզվելտն իր ուղերձում հայտնել էր, որ ԱՄՆ ժողովրդի ազգային անվտանգության շահերը պահանջում են Պանամայի ջրանցքի անեքսիան, որը թեև կառուցվել էր ինքնիշխան պետության տարածքում, սակայն ամերիկյան գումարներով: «Ազգային անվտանգություն» տերմինն անմիջապես վերցվեց մամուլի կողմից և աստիճանաբար ներմուծվեց քաղաքական և գիտական բառապաշար [1, c. 45]:

Հատկանշական է, որ այս եզրույթը տարբեր երկրներում, ունենալով նույն բովանդակությունը, երբեմն տարբեր կերպ է անվանվում: Այսպես, Ֆրանսիայում պաշտոնական փաստաթղթերում ընդունված է օգտագործել ոչ թե «ազգային անվտանգություն», այլ «ազգային պաշտպանություն» կամ «ազգի պաշտպանություն» եզրերը [2, c. 9]:

Որպես քաղաքագիտության առանձին ուղղություն ԱՄՆ-ում արդեն ձևավորվել է ԱԱ տեսությունը, որը ներառում է հետևյալ ուղղությունները.

- ռազմավարական տեսլականի հայեցակարգային հիմքերը,

- միջազգային հարաբերությունների կանխատեսում,
- ԱԱ ազգային դոկտրինները և ռազմավարությունները (հայեցակարգերը),
- դիվանագիտական ռազմավարություն,
- տնտեսական ռազմավարություն,
- աշխարհառազմավարական պլանավորում,
- ռազմական ռազմավարություն և ռազմական շինարարության պլանավորում,
- ռազմական կանխատեսում [2, c. 89]:

Խոսելով ԱԱ հասկացության սահմանման մասին՝ հարկ է նշել, որ մասնագիտական գրականության մեջ չկա դրա վերաբերյալ միասնական և համընդհանուր կերպով ընդունելի սահմանում: Խնդրի հետազոտմամբ զբաղվող արտերկրի և հայրենական տարբեր հեղինակների մոտ կարող ենք հանդիպել թեկուզ հաճախ համանման իմաստն արտահայտող, սակայն տարբեր ձևակերպում ստացած սահմանումներ: Այսպես, ԱՄՆ պաշտպանության նախարարության Ռազմական և հատուկ տերմինների բառարանում ԱԱ-ն սահմանվում է որպես «Հավաքական տերմին, որն ընդգրկում է ԱՄՆ ազգային պաշտպանությունը և արտաքին հարաբերությունները: Պայմաններ, որոնք ապահովում են, մասնավորապես՝ ա) ցանկացած պետության կամ պետությունների խմբի նկատմամբ ռազմական կամ պաշտպանական առավելություն, բ) նպաստավոր դիրք արտաքին տնտեսական հարաբերություններում, գ) պաշտպանական քաղաքականություն, որն ի վիճակի է հաջողությամբ դիմակայել թշնամական կամ կործանարար գործողություններին՝ դրսից կամ ներսից, բացահայտ կամ թաքնված»¹:

¹ Department of Defense. Dictionary of Military and Associated Terms. Joint publication 1-02. 12, April, 2001 (As amended through April, 2010), p. 320, տե՛ս՝ www.fas.org/irp/doddir/dod/jp1_02-april2010.pdf

Ռուսաստանցի հետազոտող Ս. Ստեպաշինը ԱԱ-ն բնութագրում է որպես հասարակական հարաբերությունների որակական վիճակ, որը կոնկրետ պատմական և բնական պայմաններում ապահովում է առաջընթաց զարգացում վտանգներից, որոնց ի հայտ գալու աղբյուրը ներքին և արտաքին հակասություններն են [3, c. 6]:

Հատկանշական է 2005թ. ՀՀ նախագահին առընթեր Ազգային անվտանգության խորհրդի քարտուղար, ՀՀ պաշտպանության նախարար Սերժ Սարգսյանի ՀՀ ԶՈւ հրամանատարական կազմի համար «Հայաստանի Հանրապետության ազգային անվտանգության ռազմավարության ուղենիշները» գեկուցման մեջ տեղ գտած սահմանումը. «Հայաստանի ազգային անվտանգությունը Հայաստանի Հանրապետության և հայ հասարակության անվտանգ գոյությունն է որպես սոցիալական-իրավական պետության և քաղաքացիական հասարակարգի» [4, էջ 11]:

ՀՀ ՊՆ Դ. Կանայանի անվան Ազգային ռազմավարական հետազոտությունների ինստիտուտի կողմից հրատարակված Հայերեն-ռուսերեն-անգլերեն անվտանգային-պաշտպանական բառարանում ԱԱ-ն սահմանվում է որպես «Ռեալ և հնարավոր արտաքին ու ներքին սպառնալիքներից անձի, ընտանիքի, հասարակության ու պետության կենսականորեն կարևոր շահերի պաշտպանվածության վիճակ: Ապահովվում է պետության ռազմական, քաղաքական, տնտեսական, սոցիալական, բնապահպանական և այլ կարողություններով» [5, էջ 99]: Նույն սահմանումը հանդիպում ենք նաև քաղաքական գիտությունների դոկտոր, գեներալ-մայոր Հայկ Քոթանջյանի աշխատությունում [6, էջ 180]:

Հայրենական հետազոտողներից տնտեսագիտության դոկտոր, պրոֆեսոր Աշոտ Մարկոսյանը, որպես ԱԱ նեղ սահմանում, առաջարկում է հետևյալ ձևակերպումը. «Ըստ անվտանգության նեղ սահմանման, ԱԱ-ն ներառում է տարածքի պաշտպանություն, արտաքին

քաղաքականություն, հետախուզություն և հակահետախուզություն: Ինչպես տեսնում ենք, ազգային անվտանգության նեղ սահմանումը կենտրոնացած է համակարգի և արտաքին աշխարհի հարաբերությունների ոլորտում» [7, էջ 19]: Ըստ Արմեն Աղայանի աշխատության մեջ տեղ գտած սահմանման՝ ԱԱ-ն «...ազգի կենսականորեն կարևոր շահերի պաշտպանվածությունն է, որը հնարավորություն է տալիս պահպանվել և զարգանալ որպես ազգ» [8, էջ 8]:

Այսպիսով, բավարարվելով վերոնշյալ հեղինակների կողմից բերված սահմանումներով և մեր կողմից ԱԱ-ն սեղմ ձևակերպելով որպես պետության, հասարակության և անձի պաշտպանվածության վիճակ, պարտավոր ենք հղում կատարել նաև ՀՀ օրենսդրությանը, որտեղ «Ազգային անվտանգության մարմինների մասին» ՀՀ օրենքի 1-ին հոդվածում տեղ է գտել հետևյալ սահմանումը. «Հայաստանի Հանրապետության ազգային անվտանգությունը պետության և հասարակության այնպիսի կացությունն է, երբ ապահովված է անձի, հասարակության և պետության անվտանգությունը, երկրի տարածքային ամբողջականությունը, ինքնիշխանությունը, սահմանադրական կարգը, տնտեսության բնականոն զարգացումը, հասարակության նյութական և հոգևոր արժեքների, քաղաքացիների իրավունքների և ազատությունների, շրջակա միջավայրի պաշտպանությունը ներքին ու արտաքին սպառնալիքներից»¹:

Հարկ է նշել, որ գոյություն ունեն **ԱԱ ապահովման համակարգերի մի քանի պատմական տիպեր.**

- *պատժիչ-ռեպրեսիվ*, որը կողմնորոշված է թշնամիների որոնմանը, ճնշմանը, մեկուսացմանը, վտարմանը և ոչնչացմանը,
- *պահպանիչ-ուժային*, որն ուղղված է իշխող վերնախավի և քաղաքական ռեժիմի անվտանգության ապահովմանը, որն, իր հերթին, հենված է ուժի վրա և կիրառում է «ճկուն» միջոցներ՝ կաշառում, խաբեբայություն, կեղծ ընդդիմություն և այլն,

¹ Տե՛ս <http://www.sns.am/index.php/am/nss-today/legislation/61-law-on-security-bodies>

- *Ժողովրդավարական*, որը հիմնված է ժողովրդավարական օրենսդրության վրա, ինչը ենթադրում է անվտանգության ապահովման առավելապես ոչ ուժային մեթոդներ՝ իրավապահ, տեղեկատվական, հոգեբանական, հոգևոր և այլն [1, c. 45]:

Առաջին երկու պատմական տիպերն առավել բնորոշ են համապատասխանաբար՝ ամբողջատիրական և ավտորիտար (կամ կիսավտորիտար) հասարակություններին ու պետություններին:

Վերոնշյալի համատեքստում տեղին է ընդգծել նաև, որ ժողովրդավարական պետություններին բնորոշ են ԱԱ ապահովման ոլորտում գործող այնպիսի մարմիններ, որոնք երկրի ղեկավարությանն ապահովում են հատուկ քաղաքական տեղեկատվությամբ, որոնք օգնում են մշակել արդյունավետ հակաքայլեր օտարերկրյա պետությունների և այլ թշնամական կառույցների կողմից ձեռնարկվող հետախուզական և ընդհատակյա աշխատանքներին:

Մյուս կողմից՝ ամբողջատիրական համակարգից ժողովրդավարականին անցման փուլում գտնվող կամ, ինչպես արևմտյան տերմինաբանությամբ ընդունված է ասել՝ անցումային երկրներին հաճախ բնորոշ են իշխանության և անվտանգության այնպիսի մարմիններ, որոնք մտնում են պետական կառավարման համակարգի մեջ և, բացի վերոնշյալ գործառույթներից, տիրապետում են այլ պետական կառույցներին պարտադիր խորհրդատվություն տալու, դրանց գործունեության վրա հսկողություն իրականացնելու իրավունքին, այդ թվում՝ կադրային հարցեր, արտերկրյա գործուղումներ և այլն:

Ինչպես ցույց է տալիս միջազգային փորձը, լիովին այլ բնույթ ունեն ամբողջատիրական երկրների ԱԱ ապահովման համար պատասխանատու մարմինները, որոնք, որպես կանոն, ներառված են ոչ միայն պետական կառավարման ոլորտի համակարգում, այլ նաև պետական անվտանգության քաղաքականության իրականացման ոչ սահմանադրական ապահովման ոլորտում:

ԱԱ հարցերը քննարկելիս չի կարող շրջանցվել «ԱԱ շահեր» հասկացությունը: ԱԱ շահերը կարելի է սահմանել որպես պետության, հասարակության և անհատի գոյության, երկրի ինքնիշխանության, ազգի ինքնության, քաղաքակրթական ինքնատիպության պահպանման և կայուն զարգացման համար գերակա նշանակություն ունեցող քաղաքական, սոցիալական, հոգևոր, մշակութային և այլ պահանջմունքների համախումբ:

Յուրաքանչյուր պետության ԱԱ շահերը ձևավորվում են իր հասարակության միասնական նպատակների, սեփական առաքելության գիտակցման, հոգևոր և բարոյական արժեքների հիման վրա: Առավել հաճախ ԱԱ կարևորագույն շահեր են դիտարկվում պետության ինքնիշխանությունն ու տարածքային ամբողջականության ապահովումը, ավանդույթով պայմանավորված ազգային կենսաձևի պահպանումը, կայուն տնտեսական զարգացումը, հասարակության ու անհատի սոցիալական առաջընթացը և այլն:

Ազգային շահերը և կարիքները լինում են արտաքին և ներքին: Ընդ որում՝ դրանք նույնարժեք չեն և միացնում են երեք փոխկապակցված բլոկներ.

- *հիմնարար շահեր*, որոնք հատուկ են բոլոր երկրներին, քանի որ սահմանում են ազգի «գոյատևման» անհրաժեշտությունը: Ներքին շահերին են վերաբերում կայունությունը և զարգացումը: Դրանց հավասարակշռումը պետությունը դարձնում է ամբողջական և կայուն: Արտաքին շահերը ներառում են տարածքային ամբողջականությունը, քաղաքական ինքնիշխանությունը, այսինքն՝ անկախությունը, տիրող քաղաքատնտեսական վարչաձևի պահպանումը (սահմանադրական կարգը) և բարգավաճումը,
- *ազգային արժեքներ*. ազգային գաղափարախոսությունը և մշակութային ինքնատիպությունը, որոնք բնորոշում են երկրի քաղաքակրթական յուրօրինակությունը,

- *ընթացիկ շահեր*, որոնց պաշտպանությունը որոշվում է ընթացիկ իրավիճակով և երկրի զարգացման ընտրված ուղղության ապահովմամբ:

Հիմնարար շահերը և արժեքները ձևավորում են երկրի կենսական-կարևոր շահերի համախումբը, որոնք կապված են նրա գոյատևման և զարգացման հետ: Ընթացիկ շահերը ձևավորվում են երկրի քաղաքական ղեկավարության կողմից՝ ելնելով կենսական-կարևոր շահերից [2, c. 17]:

Մյուս կողմից՝ *ԱԱ շահերը կարելի է դասակարգել նաև ըստ ընդհանրականության մակարդակի.*

- անհատական,
- խմբային,
- կորպորատիվ,
- հասարակական,
- ազգային,
- համամարդկային:

Ըստ գործունեության ոլորտների՝

- քաղաքական,
- ռազմական,
- տնտեսական,
- սոցիալական,
- տեղեկատվական,
- մշակութային,
- հոգևոր:

Ըստ սուբյեկտների՝

- անհատի,
- հասարակության,

- պետության,
- տարածաշրջանի
- երկրների դաշինքի,
- համաշխարհային հանրության:

Բազմաթիվ հեղինակների կարծիքների ուսումնասիրությունը ցույց է տալիս, որ անբարենպաստ ազդեցությունների նկատմամբ անձի, հասարակության, պետության կենսական կարևորություն ունեցող ազգային շահերի պաշտպանվածության վիճակը, համակարգի կայունությունը կազմում են անվտանգության առարկան: Մակայն այս ամենը, ըստ մեր պատկերացման, առարկայի միայն առանձին, բայց անչափ կարևոր կողմերն են, որոնք բովանդակության տեսակետից ենթակա են որոշակի փոփոխությունների: Այսպես, անձի, հասարակության և պետության շահերը երկրի զարգացման պատմական տարբեր ժամանակաշրջաններում կարող են տարբեր լինել:

Փաստ է, որ անվտանգության ապահովման պահանջմունքը մարդկային քաղաքակրթության ամբողջ պատմության ընթացքում ուղեկցել է մարդուն: Անվտանգության ձգտումն է, նախ և առաջ, պայմանավորել նախնադարյան մարդկանց միավորումը խմբերի և հանրությունների, ավելի ուշ, պետական կազմավորումների ձևավորումից հետո, ստեղծել անվտանգության և պաշտպանական հատուկ մարմիններ՝ բանակի, ոստիկանության, հատուկ և արտակարգ ծառայությունների տեսքով, իսկ արդեն վերջին 100 տարում կանխորոշել է վերազգային բազմաթիվ կազմակերպությունների ձևավորումը և ի վերջո հանգեցրել Երկրի ողջ բնակչության անվտանգության ապահովմանը կոչված Միավորված ազգերի կազմակերպության (ՄԱԿ) ստեղծմանը:

Վերոնշյալի համատեքստում ավելորդ չէ նշել, որ ՄԱԿ սպառնալիքների, մարտահրավերների և փոփոխության բարձր մակարդա-

կի խմբի 2005թ. «Առավել անվտանգ աշխարհ. մեր ընդհանուր պատասխանատվությունը», A/59/565 զեկույցում թվարկված են այն վեց հիմնական սպառնալիքները, որոնց լուծմամբ համաշխարհային հանրությունը պետք է զբաղվի ներկայում և առաջիկա տասնամյակներում: Դրանք են՝

- պետությունների միջև պատերազմները,
- բռնությունը երկրների ներսում, այդ թվում՝ քաղաքացիական պատերազմները, մարդու իրավունքների զանգվածային խախտումները և ցեղասպանությունը,
- աղքատությունը, վարակիչ հիվանդությունները և բնապահպանական քայքայումը,
- միջուկային, ռադիոգիտական, քիմիական և կենսաբանական զենքը,
- ահաբեկչությունը,
- կազմակերպված վերազգային հանցավորությունը¹:

Ակնհայտ է, որ անվտանգության համակարգի թուլությունը, դրա կարևորության թերագնահատումն անխուսափելիորեն վերածվում են մեծ արհավիրքների՝ պետականության կորստի, ժողովուրդների հայրենազրկման, ցեղասպանությունների, ներքին և արտաքին հակամարտությունների, բազմաբնույթ ճգնաժամերի, նյութական, հոգևոր և բարոյական արժեքների, ավանդական կենսաձևի քայքայման, բարքերի անկման, այլասերման և, ի վերջո, կործանման: Իրենց անվտանգության նկատմամբ պատշաճ հոգատարություն չդրսևորող պետություններն ու ժողովուրդները դառնում են անկենսունակ և դուրս շարվում պատմության թատերաբեմից՝ կլանվելով այլ սուբյեկտների ու քաղաքակրթությունների կողմից՝ նրանց համար դառնալով պարարտ նյութ՝ զիջելով սեփական կենսատարածքը և ազգային հարստությունը:

¹ Տե՛ս <http://www.sns.am/index.php/am/nss-today/legislation/61-law-on-security-bodies>

Ամփոփելով՝ ավելացնենք, որ *ԱԱ համակարգի արդյունավետությունը, ԱԱ ապահովման համար պատասխանատու մարմինների աշխատանքի որակն ու արհեստավարժությունը ցանկացած երկրի իմունային, դիմադրական ցուցիչներն են*: Հատկանշական են այս կապակցությամբ հայ իմաստասիրական մտքի հանճարեղ ներկայացուցիչ, ականավոր ազգային և ռազմական գործիչ Գարեգին Նժդեհի մշտարդիական խոսքերն այն մասին, որ *սեփական ուժերով ինքնապաշտպանվելու անընդունակ ժողովուրդները պատժվում են մահվամբ* [9, էջ 71]:

Այսպիսով, վերոնշյալ գործոնները կանխորոշում են գիտական հիմքի վրա և ակադեմիական մոտեցմամբ գլոբալ, տարածաշրջանային և ներպետական մակարդակով անվտանգության ապահովման հիմնախնդիրների նույնականացման, ձևակերպման և լուծման կենսական անհրաժեշտությունը և հրատապությունը՝ բազմագործոնային, բազմաշերտային այդ համալիր հիմնահարցերի բոլոր կողմերի ճշգրիտ հաշվառմամբ:

Նոյեմբեր, 2012թ.

Աղբյուրներ և գրականություն

1. Основы национальной безопасности: учеб. пособие для студ. высш. проф. учеб. заведений / [Л.А. Михайлов], М., Издательство центр «Академия», 2008.
2. *Логунов А.Б.*, Региональная и национальная безопасность: Учебное пособие, 2-е изд. перераб. и доп., М., Вузовский учебник. ИНФРА-М, 2011.
3. *Степашин С.А.*, Безопасность человека и общества (политико-правовые вопросы): Монография, СПб., Юридический ин-т МВД России, 1994.
4. «Հայաստանի Հանրապետության ազգային անվտանգության ռազմավարության ուղենիշները», ՀՀ նախագահին առընթեր Ազգային անվտանգության խորհրդի քարտուղար, ՀՀ պաշտպանության նախարար Սերժ Սարգսյանի զեկուցումը ՀՀ ԶՈՒ հրամանատարական կազմի համար, ՀՀ պաշտպանության նախարարություն, Եր., 2005, էջ 11:

5. ՀՀ ՊՆ Դ.Կանայանի անվան ռազմավարական հետազոտությունների ինստիտուտի «Հայկական բանակ» ռազմագիտական հանդեսի հավելված, Աշխատանքային տետրեր, հատուկ թողարկում, 2009:
6. *Քոթանջյան Հ.Ս.*, Հայաստանի ազգային անվտանգության ռազմավարության մշակման ուղեցույցները տարածաշրջանային անվտանգության ճարտարապետության համատեքստում, Եր., ՀՀ ՊՆ Դ.Կանայանի անվան ազգային ռազմավարական հետազոտությունների ինստիտուտ, 2008:
7. *Մարկոսյան Ա.*, Տնտեսական անվտանգության հիմնախնդիրները. մեթոդաբանություն և արդյունքներ, Եր., «Նորավանք» ԳԿՀ, 2005:
8. *Աղայան Ա.*, Ազգային անվտանգություն. հասկացությունը, էությունը, ձևավորումը, առաջնահերթությունները, Եր., «Նորավանք» ԳԿՀ, 2002:
9. *Նժդեհ Գարեգին*, Հատընտիր, Եր., Ամարաս, 2006:

О ВОПРОСАХ ТЕОРИИ НАЦИОНАЛЬНОЙ БЕЗОПАСНОСТИ

Вардан Атоян

Резюме

В статье обсуждаются некоторые вопросы национальной безопасности – в частности, характеристики теории национальной безопасности как самостоятельного политологического направления, возникновение термина «национальная безопасность», исторические типы обеспечения последней, а также направления теории национальной безопасности, определение самого понятия и его формулировки как в отечественных, так и в зарубежных источниках.

Вкратце говорится об органах национальной безопасности, характерных для демократических, переходных и тоталитарных обществ. Формулируется понятие «интересы национальной безопасности». Представляются виды интересов национальной безопасности и их классификация по уровню обобщенности, сферам действия и субъектам.